

WERKPROTOCOL TOEVALSVONDSTEN ARCHEOLOGIE

Kadeherstel Natuurgebied Fochteloërveen

In dit werkprotocol wordt de omgang met archeologische toevalsvondsten bij de werkzaamheden in het project Kadeherstel natuurgebied Fochteloërveen vastgelegd. Dit werkprotocol beschrijft de omgang met eventueel aanwezige archeologische vondsten in gebieden/lagen die zijn vrijgegeven en waar in principe geen archeologisch onderzoek meer plaatsvindt. Het werkprotocol wordt toegevoegd aan de werkplannen t.b.v. de uitvoering van de werkzaamheden. Het doel van het werkprotocol is het ervoor zorgen dat voor de betrokkenen bij de uitvoering duidelijk is wat er als toevalsvondst kan worden aangetroffen en wat moet gebeuren als er een toevalsvondst wordt gedaan.

Door het opstellen en volgen van het werkprotocol werkt Natuurmonumenten conform de eisen ME_04002 (Staken Werkzaamheden bij aantreffen toevalsvondsten) en ME_4003 (Behouden archeologische waarden).

Contactpersoon archeologie

Berrie van Hoof

RAAP Archeologisch Adviesbureau, regio Noord-Nederland

06-13312050 / 0512-589140

b.van.hoof@raap.nl

Bevoegd gezag:

Rogier Kuisman	Archeoloog provincie Fryslân
Marijke Nieuwenhuis	Archeoloog provincie Drenthe

Beschrijving van de voorgaande archeologische onderzoeken

Voorafgaand aan de werkzaamheden is een archeologisch bureauonderzoek (Antea, 2021) uitgevoerd. In het kader van de voorgenomen werkzaamheden is vervolgens geen vervolgonderzoek geadviseerd, aangezien het hoogveen een lage archeologische verwachting kent en het onderliggende pleistocene oppervlak (met een zeer hoge verwachting), door de werkzaamheden niet verstoord zal worden.

In de verleende vergunning voor het werk is door het bevoegd gezag opgenomen dat er in afwijking van het advies uit het bureauonderzoek in een pilot-gebied vervolgonderzoek naar het pleistocene oppervlak nodig is. Over een traject van 2 kilometer in deelgebied het Grote Veen is hiertoe in augustus 2022 een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende boringen uitgevoerd door RAAP in combinatie met een grondradaronderzoek over hetzelfde traject door Medusa. Op basis van deze onderzoeken is een beeld verkregen op welke diepte het pleistocene oppervlak ligt en hoe dik het veenpakket is wat zich hierboven bevindt. Dit model wordt uiteindelijk vergeleken met de tijdens de graafwerkzaamheden vast te stellen zanddiepte. De archeologische verwachting is zeer hoog vanaf de top van het dekzand. Het uitgangspunt is dat graafwerkzaamheden voor kadeherstel tot 30 cm boven dit zand plaatsvinden. De graafwerkzaamheden vinden dus plaats in het veenpakket met een lage archeologische verwachting. Hier kunnen wel archeologische resten worden aangetroffen, maar de verspreidingsdichtheid daarvan is zeer laag en niet te voorspellen.

Te verwachten archeologische vondsten

Hoogvenen zijn de vindplaats van bijzondere archeologische overblijfselen, mede omdat organische resten in venen heel goed bewaard blijven. Het gaat daarbij in mindere mate om resten van bewoning, maar juist om 'losse' vondsten, die niet met systematisch vooronderzoek kunnen worden opgespoord voorafgaand aan bodemingrepen. Tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden kunnen dat soort vondsten wel aan het licht komen, als toevalsvondsten dus.

Welke archeologische resten kunnen dan worden aangetroffen, en hoe zijn die te herkennen?¹ Hiervoor is het belangrijk om te weten dat het veenmoeras vanaf de vorming in de prehistorie af en toe door mensen bezocht kan zijn, bijvoorbeeld voor jacht of visserij. Ook de mogelijkheid van aanwezigheid van rituele deposities, waarbij voorwerpen, mensen of dieren als offer in het veen zijn achtergelaten, kan niet worden uitgesloten. In Bargerosterveld is bijvoorbeeld een unieke structuur aangetroffen van een houten gebouwtje uit ongeveer 1250 voor Christus, omringd met een krans van veldkeien. Mogelijk is dit een klein heiligdom geweest. Indien in het gebied ten tijde van het veenmoeras een doorgaande route is geweest, kunnen resten worden aangetroffen van veenwegen of knuppelpaden in de vorm van aaneensluitende houten stammetjes.

Bij de graafwerkzaamheden dient dus rekening gehouden te worden met het aantreffen van verschillende materiaalcategorieën, waaronder:

- aardewerk: complete potten of scherven
- metalen voorwerpen, zoals dolken, bijlen en munten
- restanten van hout: veenwegen of knuppelpaden, houten structuren (concentratie van houten palen)
- voorwerpen van natuursteen, zoals maalstenen, vuurstenen voorwerpen
- dierlijke of menselijke resten (veenlijken)

Meldingsplicht

Indien er bij werkzaamheden archeologische toevalsvondsten worden aangetroffen, zoals bedoeld in artikel 5.10 van de Erfgoedwet 2016, moet hiervan melding worden gedaan bij het Bevoegd Gezag. Dit contact met het bevoegd gezag en de betreffende provinciaal archeoloog wordt verzorgd door de contactpersoon archeologie, Berrie van Hoof (RAAP).

Het kan zijn dat door de aanwezigheid van archeologische resten er plaatselijk niet verder gegaan kan worden met graafwerkzaamheden. Er kan natuurlijk wel op andere locaties verder gegraven worden. De werkschrijving te volgen bij het aantreffen van een archeologische vondst is hieronder beschreven in het stappenplan.

Toolboxmeeting – voorafgaand aan de werkzaamheden

Tijdens toolboxmeetings dienen graafmachinisten van de opdrachtnemer die werken aan het ontgraven van de bovengrond en anderszins de bodem verstoren, geïnformeerd te worden over wat te doen bij het aantreffen van (mogelijke) archeologische resten. Dit werkprotocol wordt daarom bij alle werkplannen gevoegd, zodat betrokkenen hiervan kennis kunnen nemen. Daarnaast zal door de archeoloog van Arcadis tijdens de toolboxmeeting voor de start van de werkzaamheden binnen bestek Grote Veen het archeologische proces nader worden toegelicht.

Stappenplan bij het aantreffen van een archeologische vondst

Als er tijdens de werkzaamheden Kadaster Fochteloërveen een toevalsvondst wordt aangetroffen, zijn de volgende stappen van belang:

1. In de nabijheid van de locatie van de vondst wordt het werk tijdelijk stilgelegd. Dit wordt gemeld aan de toezichthouder. Door de toezichthouder wordt dit gemeld aan de opdrachtgever.
2. De uitvoerder en/of toezichthouder markeert de locatie van de vondst op de kaart en noteert de coördinaten van de vondstlocatie.
3. De uitvoerder en/of toezichthouder maakt foto's van de vondst en de toezichthouder stuurt deze door naar de contactpersoon archeologie.
4. De vondsten worden door de uitvoerder en/of toezichthouder op locatie bewaard: als het gaat om vondsten in de al uitgegraven stort, worden deze apart gelegd (zoveel mogelijk ter hoogte van de oorspronkelijke vondstlocatie); bij vondsten die zich nog (deels) in het ongeroerde veen bevinden, worden deze niet verder af- of uitgegraven of anderszins verder verstoord.
5. De toezichthouder belt de contactpersoon archeologie.

¹ Voor een beschrijving van de mogelijke archeologische resten is voornamelijk gebruik gemaakt van publicaties van Roy van Beek, archeoloog en Universitair docent aan de Universiteit van Wageningen. O.a.: Beek, R. van, 2017: De Nederlandse hoogvenen. Verleden, heden en toekomst. Het Nederlands Landschap. Tijdschrift voor Landschapsgeschiedenis 35-2, 23-33.

6. De contactpersoon archeologie beschrijft de vondst en geeft eventueel de noodzaak en mogelijkheden aan om de vondst nader te onderzoeken en op de locatie tijdelijk niet te werken.
7. In overleg met de contactpersoon archeologie kunnen de werkzaamheden op de locatie van de vondst weer worden opgepakt of worden er aanvullende maatregelen getroffen.
8. De vondst moet worden gemeld bij het bevoegd gezag en de provinciaal archeoloog, dit verzorgt de contactpersoon archeologie.
9. De afspraken en aanpassingen in het werkproces worden door uitvoerder vastgelegd in het weekrapport.

Voorbeelden van losse vondsten in hoogveen

Menselijke resten

Glas

Metaalvondsten (deposities)

Leren schoenen

Aardewerk

Wagenwielen

Voorbeelden van structuren

Houten structuren

Muurresten

Veenweg

Ophogingslagen bestaande uit rietmatten

Vlechtwerk

